

PROFESOR JANINA JÓŹWIAK
1948–2016

W dniu 19 lipca 2016 roku zmarła prof. dr hab. Janina Józwiak, dyrektor Instytutu Statystyki i Demografii w Kolegium Analiz Ekonomicznych Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie od 1999 roku, rektor SGH w latach 1993–1999. Ta szokująca wiadomość poruszyła głęboko nie tylko środowisko naukowe w Polsce, a w szczególności społeczność demografów i statystyków, ale także naszych kolegów i przyjaciół z europejskiej wspólnoty demografów oraz wiele osób spoza świata nauki, z którymi Profesor zetknęła się w swych licznych aktywnościach na rzecz dobra publicznego. Profesor Janina Józwiak była bowiem nie tylko wybitną i uznaną na forum krajowym i międzynarodowym przedstawicielką polskiego środowiska naukowego – badaczką procesów ludnościowych, statystykiem, ekspertką zajmującym się rozwojem systemu edukacji wyższej, rozwojem i organizacją badań oraz kształceniem kadr naukowych, a także ekspertką w zakresie współpracy nauki z praktyką gospodarczą. Jej wybitne osiągnięcia w każdym z tych obszarów przejawiają się – między innymi – znaczącymi publikacjami wydawanymi w kraju i za granicą, udziałem w wielu projektach badawczych krajowych i międzynarodowych i kierowaniem projektami, a także powierzaniem Jej odpowiedzialnych i prestiżowych funkcji. Niejednokrotnie były to funkcje z wyboru. Profesor Józwiak była też cenionym dydaktykiem niezwykle popularnym wśród studentów. Prowadziła, między innymi, zajęcia ze statystyki, zaawansowanych metod statystycznych, demografii, modelowania i prognozowania demograficznego. Wykształciła kilka pokoleń polskich demografów, a wznowienia Jej podręcznika ze statystyki, napisanego wspólnie z dr Jarosławem Podgórskim, służą kolejnym generacjom studentów.

Janina Józwiak ukończyła ekonometrię na Wydziale Finansów i Statystyki w Szkole Głównej Planowania i Statystyki w 1970 r. Po rocznym stażu asystenckim w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego podjęła studia doktoranckie w Szkole Głównej Planowania i Statystyki. Po ich ukończeniu została zatrudniona w katedrze Statystyki i Demografii na Wydziale Finansów i Statystyki. Stopień doktora nauk ekonomicznych uzyskała w 1976 r. na podstawie dysertacji poświęconej zagadnieniu agregacji w łańcuchach Markowa, którą przygotowała pod opieką naukową profesor Iry Koźniewskiej. Po uzyskaniu stopnia doktora Janina Józwiak zainteresowała się problematyką ludnościową. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych podjęto bowiem centralnie koordynowane badania procesów ludnościowych, których

koordynatorem był powstały w 1978 r. Instytut Statystyki i Demografii (ISiD), kierowany przez profesora Jerzego Z. Holzera. Janina Józwiak jako kierownik Zakładu Demografii była zaangażowana zarówno w prace organizacyjne związane z koordynacją badań jak i prowadzenie badań. Zajmowała się wówczas modelowaniem dynamiki populacji i jej struktury, prognozowaniem demograficznym, zastosowaniami ujęć modelowych w analizach procesów demograficznych. Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte to okres rozwoju modelowania demograficznego, w tym wielostanowych modeli dynamiki populacji. Do tego nurtu badań demograficznych nawiązywały badania prowadzone w projektach centralnie koordynowanych, nad którymi czuwała Janina Józwiak. Niewątpliwie w ten sposób dokonano w Polsce znacznego postępu w zakresie stosowania ilościowych narzędzi analizy procesów demograficznych. Uwieńczeniem tego etapu rozwoju naukowego Janiny była habilitacja „Matematyczne modele ludności” (1985, Monografie i Opracowania nr 176, SGPiS). Zawierała przegląd modeli projekcyjnych w klasycznej, wielostanowej oraz stochastycznej wersji oraz propozycje nowych rozwiązań analitycznych. Na jej podstawie Janina uzyskała stopień doktora habilitowanego nauk ekonomicznych w 1986 r.

W latach osiemdziesiątych zacieśnia się współpraca ISiD z europejskim środowiskiem demograficznym. Profesor Jerzy Z. Holzer uczestniczył aktywnie w utworzeniu w 1983 r. European Association for Population Studies (EAPS), organizacji integrującej badaczy procesów ludnościowych w Europie. Profesor Dirk J. van de Kaa, prezydent EAPS i dyrektor Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute (NIDI) w Hadze, zaferował stypendia dla pracowników Instytutu. Dwumiesięczny pobyt Janiny w NIDI, jej pierwszy naukowy pobyt za granicą, zaowocował nie tylko bliższymi kontaktami naukowymi. NIDI opublikował w 1992 r monografię „Mathematical Models of Population”, powstałą na podstawie habilitacji. Książka ta wzbudziła zainteresowanie w europejskim środowisku demograficznym i przyczyniła się do rozpoznawalności Janiny Józwiak w tym środowisku.¹ Równoległa współpraca polskiego zespołu demografów z profesorem Fransem Willekenssem, który wielokrotnie przebywał w ISiD z racji wykładów w ramach International Training Workshop on the Use of Population Projection for Socio-Economic Planning, programu UNFPA realizowanego w ISiD, wpłynęła na rosnące zainteresowanie modelowaniem demograficznym w Polsce, w tym modelami wielostanowymi.

W latach osiemdziesiątych Janina Józwiak interesowała się nie tylko zastosowaniami metod matematycznych i statystycznych w badaniu procesów ludnościowych, ale także zwróciła uwagę na zachowania demograficzne w zmieniającym się kontekście społecznym i ekonomicznym oraz konsekwencje zmian struktur demograficznych. Oprócz rozważań teoretycznych zajmowała się zastosowaniami modeli projekcyjnych, w szczególności do badania procesu starzenia się ludności – jego demograficznych determinant oraz konsekwencji dla systemu emerytalnego

¹ O znaczeniu tej pracy dla rozwoju demografii matematycznej i uznaniu dla Janiny Józwiak piszą Frans Willekens i Ewa Tabeau w swych wspomnieniach publikowanych w tym numerze Studiów Demograficznych.

w Polsce, wyprzedzając zresztą późniejszą debatę o tych kwestiach. Także publikacje dotyczące dynamiki zachowań demograficznych wpisywały się w europejską debatę o zmianie paradygmatu badań demograficznych, która polega na przejściu od ujęć w skali makro do ujęć w skali mikro, przyczyniając się do zmiany podejścia badawczego także w Polsce i poszerzając spektrum metod analizy przebiegu życia jednostki. Zaowocowało to z jednej strony rozwojem w Polsce badań ankietowych dotyczących zachowań demograficznych, z drugiej zaś – doskonaleniem metod analitycznych stosowanych do analizy danych indywidualnych. Ostatnie publikacje Profesora Józwiak z zakresu problematyki ludnościowej dotyczą identyfikacji mechanizmu zmian zachowań demograficznych w Polsce i wpływu czynników społecznych i ekonomicznych na te zmiany.

Osiągnięcia naukowe Janiny Józwiak i Jej aktywność na rzecz rozwoju demografii i nauk ekonomicznych zostały uwieńczone tytułem profesora nauk ekonomicznych nadanym w 1993 r.

Różnorodność wątków badawczych i ewolucja zainteresowań naukowych Profesora Janiny Józwiak wpisują się w najbardziej znaczący nurt współczesnych badań demograficznych, świadcząc o umiejętności dostrzegania problemów ważnych na kolejnych etapach ich rozwoju. Uczestnictwo w międzynarodowych projektach badawczych i konferencjach, a także praca na rzecz międzynarodowej społeczności demograficznej przyczyniły się do Jej rozpoznawalności na forum międzynarodowym. O Jej pozycji naukowej jako demografa świadczy wybór na wiceprezydenta (1999–2003) oraz prezydenta (2003–2008) przez członków European Association for Population Studies (EAPS). Po upływie tej kadencji została powołana na Honorowego Prezydenta EAPS. Dzięki Jej staraniom uhonorowano w 2003 r. tytułem doktora honoris causa SGH światowej sławy demografa profesora Dirka J. van de Kaa. Od 2009 r. Janina pełniła funkcję wiceprezesa Presidium of Council of Advisors dla European Population Partnership, instytucji zajmującej się integracją badań demograficznych w Europie oraz ich upowszechnianiem. Równocześnie była zaangażowana w kształcenie kadr naukowych w dziedzinie badań ludnościowych, uczestnicząc w pracach Committee on Education przy EAPS, dotyczących kształcenia specjalistów z demografii na poziomie magisterskim i doktoranckim w Europie. Była członkiem konsorcjum International Max-Planck Research School in Demography (2000–2004). Profesor Józwiak uczestniczyła w założeniu European Doctoral School of Demography w 2005 r. i była członkiem Scientific Board tej szkoły.

Profesor Janina Józwiak aktywnie uczestniczyła też w pracach na rzecz rozwoju środowiska demograficznego w kraju oraz angażowała się w działalność ekspercką dotyczącą problematyki demograficznej. W latach 1990–1993 była wiceprzewodniczącą Komitetu Nauk Demograficznych PAN, a w latach 1993–2003 – jego przewodniczącą. Od 2004 r. była Honorową Przewodniczącą KND. Od 2007 r. przewodniczyła Radzie Redakcyjnej „Studiów Demograficznych”. Była współautorką ekspertyzy dla Narodowej Rady Rozwoju powołanej w kancelarii Prezydenta RP

Lecha Kaczyńskiego. Została powołana do grupy eksperckiej ds. polityki rodzinnej utworzonej w kancelarii Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego.

Równoległy nurt aktywności badawczej Profesor Janiny Józwiak, który pojawił się w latach dziewięćdziesiątych dotyczył zagadnień edukacji wyższej i zarządzania badaniami. Była aktywnym członkiem zarówno formalnego zespołu ds. reformy szkolnictwa wyższego w Polsce, jak i nieformalnego zespołu ds. reformy SGPiS. Prace tego zespołu doprowadziły do fundamentalnej reformy macierzystej uczelni. Ich ukoronowaniem był powrót do historycznej nazwy – Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. Profesor Janina Józwiak była drugim rektorem uczelni wybranym w wolnych wyborach. Mając zaledwie 45 lat, stanęła przed wyzwaniem przebudowania struktur organizacyjnych uczelni i gruntownej reformy programów nauczania oraz intensyfikacji współpracy naukowej z zagranicą i biznesem. I podołała temu, tworząc uczelnię zdolną do reagowania na zmieniające się potrzeby otoczenia. Profesor była inicjatorką utworzenia Klubu Partnerów SGH, instytucjonalnej więzi środowiska akademickiego z biznesem.

Wieloletnia praca Profesor Janiny Józwiak na rzecz przemian szkolnictwa wyższego obejmowała nie tylko reformy szkolnictwa w Polsce, ale także restrukturyzację europejskiego systemu szkolnictwa wyższego. Była wiceprzewodniczącą Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (1997–1999). Swoimi osiągnięciami i doświadczeniem mogła się dzielić na forum międzynarodowym – została wybrana do Zarządu CRE-Association of European Universities, stowarzyszenia skupiającego rektorów uczelni europejskich, by działać aktywnie na rzecz reform szkolnictwa w Europie.

W latach 2007–2011 Profesor Józwiak była członkiem Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów, a także członkiem Zespołu ds. Nagród Premiera RP. Przejawem innych działań związanych z rozwojem edukacji wyższej była praca w krajowych i międzynarodowych gremiach zajmujących się jakością edukacji wyższej.

Z tym obszarem aktywności wiąże się też Jej praca na rzecz rozwoju edukacji menadżerskiej i współpracy nauki z praktyką gospodarczą. Profesor Janina Józwiak pełniła funkcję prezesa Polskiego Forum Akademicko-Gospodarczego (1998–2002) oraz Stowarzyszenia Edukacji Menedżerskiej FORUM (2003–2014), przewodniczyła Kapitulie Nagrody Gospodarczej Prezydenta RP (1998–2005) i była członkiem tej Kapituły (2011–2014). Koordynowała prace w ramach segmentu „Wiedza i Innowacje dla Rozwoju” Polskiego Forum Strategii Lizbońskiej (2004–2005). Była też członkiem Komisji Etyki Bankowej przy Związku Banków Polskich oraz Rady Fundacji Bankowej im. Ludwika Kronnenberga.

Równolegle Profesor była zaangażowana w działania na rzecz organizacji i zarządzania badaniami w Polsce: przewodniczyła pracom Zespołu Nauk Ekonomicznych, Społecznych i Prawnych KBN, pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Komitetu Badań Naukowych (2000–2004), kierowała Interdyscyplinarnym Zespołem ds. Współpracy z Zagranicą w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2005–2008). Pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Komitetu „Polska w Zjednoczo-

nej Europie” przy Prezydium PAN (2003–2006). Ważnym etapem tych działań było zaangażowanie w prace Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej – Profesor Józwiak była członkiem Rady Fundacji (2000–2004), a potem została wybrana przewodniczącą Rady (2004–2008). W latach 2007–2008 jako zastępca przewodniczącego Panelu Głównego uczestniczyła w Narodowym Programie „Foresight Polska 2020” Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Jednym z głównych celów tego programu była identyfikacja najważniejszych kierunków badań w wybranych obszarach nauki i ich zastosowań. Swoje doświadczenie w tym zakresie wykorzystwała później, pełniąc w latach 2010–2012 funkcję lidera merytorycznego projektu „Foresight regionalny dla szkół wyższych Warszawy i Mazowsze „Akademickie Mazowsze 2030”, którego celem było opracowanie możliwych scenariuszy rozwoju edukacji wyższej dla potrzeb gospodarki opartej na wiedzy.

W latach 2008–2010 powierzono Profesor Janinie Józwiak funkcję zastępcy przewodniczącego Komitetu Polityki Naukowej i Naukowo-Technicznej Rady Nauki. W 2010 r. została powołana w skład Rady Narodowego Centrum Nauki, zaś od 2012 r. przewodniczyła Komisji Nauk Humanistycznych, Społecznych i o Sztuce w Radzie NCN. Od 2007 r. była członkiem Komitetu Naukoznawstwa PAN.

Wiedza i doświadczenie Profesor Józwiak zyskały uznanie na forum międzynarodowym – powierzano Jej funkcję eksperta w działaniach na rzecz organizacji badań w Europie: była delegatką Polski do Komitetów Programowych w 5. i 6. Programach Ramowych Komisji Europejskiej i ekspertką w zakresie badań w międzynarodowych instytucjach, w tym w Komisji Europejskiej. Od 2008 r. była członkiem panelu SH-3 „Environment and Society”, Starting Grants, w European Research Council. Od 2012 r. należała do Network Board w New Opportunities for Research Funding Co-operation in Europe. Jest to instytucja finansująca badania w Europie, do której należy NCN.

Profesor Janina Józwiak była niewątpliwie uczoną o światowym wymiarze. Wynikało to z Jej zdolności do podejmowania współczesnej, ważnej tematyki badawczej i plasowania swoich wyników w publikacjach o obiegu międzynarodowym, inicjowania nowych nurtów badań. W każdym z obszarów swej aktywności: naukowo-badawczej, na rzecz organizacji i rozwoju badań, rozwoju kadry naukowo-dydaktycznej, doskonalenia systemu szkolnictwa wyższego czy współpracy nauki z praktyką gospodarczą miała dorobek budzący wysokie uznanie w środowisku. Dokumentują to nie tylko nagrody i odznaczenia, ale też wspomnienia osób współpracujących z Nią w różnych gremiach krajowych i międzynarodowych². Jej osiągnięcia na forum krajowym i międzynarodowym zostały uhonorowane wysokimi odznaczeniami państwowymi. W uznaniu zasług w rozwijaniu współpracy akademickiej w 1996 r. Prezydent Republiki Francuskiej przyznał jej Order Kawalera Legii Honorowej. Była odznaczona, między innymi, Krzyżem Komandorskim

² Wspomnienia te zostały zamieszczone w specjalnym materiale poświęconym Profesorowi i opublikowanym w Gazecie SGH nr 9/16 (330) <http://kolegia.sgh.waw.pl/pl/KAE/struktura/ISiD/Strony/default.aspx>, a także w tym numerze Studiów Demograficznych.

Orderu Odrodzenia Polski (1998) oraz Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (2011). W 2015 r. otrzymała indywidualną nagrodę I stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za całokształt swych osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych. W kwietniu 2016 r. z okazji 110-lecia SGH Profesor otrzymała od Marszałka Województwa Mazowieckiego dyplom uznania z podziękowaniem za znaczący wkład w dynamiczny rozwój Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i podnoszenie standardów kształcenia oraz działalność na rzecz województwa mazowieckiego.

Profesor Emil Panek z Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu w swej ocenie dokonań Profesor Janiny Józwiak związanej z wystąpieniem o indywidualną nagrodę I stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za całokształt swych osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych napisał *„Nawet ten bardzo syntetyczny przegląd dorobku Prof. Janiny Józwiak uzmysławia ogrom i wagę Jej dokonań na wszystkich polach aktywności naukowo-badawczej i dydaktycznej, w sferze publikacyjnej, w działalności na rzecz organizacji badań oraz rozwoju kadry naukowo-dydaktycznej, doskonalenia systemu szkolnictwa wyższego i współpracy nauki z praktyką gospodarczą. Prof. Janina Józwiak jest na każdym z tych pól niekwestionowanym, dużym autorytetem naukowym, osobą niezwykle dynamiczną i konsekwentną w działaniu, obdarzoną pasją badawczą i autentycznym talentem organizacyjnym. Jest wzorem naukowca i organizatora nauki, nauczyciela akademickiego i społecznika oddanego bez reszty idei krzewienia edukacji i nauki w społeczeństwie”*.

Profesor Kazimierz Stępień z Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Warszawskiego, który współpracował z Profesorem w gremiach związanych z organizacją badań i polityką naukową, w swej ocenie przygotowanej także w związku z wystąpieniem o nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego napisał *„W podsumowaniu stwierdzam, że jeszcze nigdy nie pisałem opinii o działalności organizacyjnej osoby, która położyłaby tak wielkie zasługi dla nauki polskiej”*.

Niezwykle aktywne życie zawodowe Profesor Janiny Józwiak sprawia, że nawet osobom Jej najbliższym i współpracownikom nie jest łatwo objąć zakres i skalę Jej dokonań. Trudno uwierzyć, iż to zestawienie licznych aktywności i dokonań dotyczy jednej osoby, choćby ogromnie pracowitej, przy czym nie wyczerpuje ono wszystkich form zaangażowania Janiny w działania na rzecz dobra publicznego. Na pewno należy jeszcze do tego dodać zaangażowanie w tworzenie NSZZ „Solidarność” w SGPiS, aktywność w podziemnych strukturach Związku i działania na rzecz reaktywowania „Solidarności” na uczelni, co nastąpiło w 1988 r. Miałam szczęście towarzyszenia Profesor w Jej rozwoju zawodowym i współpracy z Nią. Obdarowała mnie swą przyjaźnią. Byłyśmy w jednej grupie studiującej ekonometrię, nowy kierunek utworzony na SGPiS, przygotowaliśmy pracę magisterską u tego samego promotora Profesora Wiesława Grabowskiego, a doktorat – u tej samej promotorki Profesor Iry Koźniewskiej. Potem obie zostałyśmy zachęczone przez Profesora Jerzego Z. Holzera do zainteresowania się demografią, choć ja później podjęłam

badania w ramach projektów demograficznych koordynowanych przez ISiD tj. na początku lat osiemdziesiątych. Profesor przekonał nas, jak ważna jest praca na rzecz rozwoju badań demograficznych w Polsce i troska o miejsce polskiej demografii w Europie. W 1999 r. przekazał Janinie Józwiak kierowanie Instytutem Statystyki i Demografii.

Umiejętność dostrzegania i podejmowania strategicznych wyzwań przez Profesor Janinę Józwiak znalazła wyraz nie tylko w reformowaniu SGH. Profesor kierowała też w latach dziewięćdziesiątych programem TEMPUS, który zmienił zasadniczo program zajęć prowadzonych przez ISiD i pozwolił na nawiązanie kontaktów, kontynuowanych w badaniach naukowych w latach następnych. Jej zaangażowanie w działania na rzecz europejskiego środowiska demograficznego i autorytet naukowy wzmocniły też zasadniczo pozycję ISiD na forum międzynarodowym, zajmowaną już przez Instytut dzięki staraniom profesora Jerzego Z. Holzera. Znalazło to wyraz w dostrzeganiu zespołu Instytutu jako partnera w międzynarodowych projektach badawczych oraz powierzaniu Instytutowi odpowiedzialnych działań na rzecz europejskiego środowiska demograficznego. W 1997 r. Instytut współorganizował wraz z Akademią Ekonomiczną w Krakowie tzw. *Intermediate Population Conference* pod auspicjami European Association for Population Studies. W 2003 r. powierzono Instytutowi organizację *European Population Conference* EAPS, która po raz pierwszy odbywała się w Europie Środkowo-Wschodniej. Ostatnio w latach 2013–2015 Instytut prowadził dwie edycje European Doctoral School of Demography, powstałej w 2005 r.

Tracimy wyjątkową osobę, łączącą harmonijnie cechy uczoney, charyzmatycznego lidera, życzliwego nauczyciela, wymagającej i uważnej przełożonej, serdecznej koleżanki czy wiernej przyjaciółki. Była także mądrym doradcą, chętnie udzielającym wsparcia zamierzeniom naukowym i dydaktycznym swym współpracownikom i kolegom, w tym także niekonwencjonalnym pomysłem. Była i pozostanie niekwestionowanym autorytetem moralnym. Swym zaangażowaniem w działania na rzecz dobra publicznego, a także przywiązaniem do wartości i troską o ich przestrzeganie, budziła podziw i szacunek, zaś życzliwością i otwartością na sprawy innych – sympatię i wdzięczność. Dla wielu Profesor była drogowskazem – Jej wskazówki i rady pomagały w trudnych wyborach nie tylko zawodowych. Jesteśmy Jej za to głęboko wdzięczni. Podziwialiśmy Jej odwagę w zmaganiach z chorobą, w której chroniła najbliższych, Jej wolę działania mimo pogarszającego się stanu zdrowia. Do końca pamiętała o swych zobowiązaniach wobec innych. I to nas zwiódło, zwłaszcza że mimo konieczności ograniczenia swej aktywności Profesor planowała, czym zajmie się w najbliższej przyszłości. Wydawało się, że wystarczy rozsądnie ograniczyć zobowiązania służbowe... Ten pakt z chorobą się nie udał.

Żegnając dziś z żalem i smutkiem naszą Dyrektora i Honorową Przewodniczącą KND PAN, dziękujemy za dar współpracy i obcowania z tak wyjątkową osobą, której brak będziemy stale odczuwać. Traktujemy go jako zobowiązanie dla nas – Jej przyjaciół, kolegów i współpracowników – do kontynuacji Jej dzieła. Mamy

jednocześnie świadomość, iż nie łatwo będzie sprostać standardom przez Nią wprowadzonym. Jednocześnie jesteśmy dumni, że dane nam było spotkać na swej drodze Profesor, której życie najlepiej charakteryzują słowa profesora Fransa Willekensa na wieść o Jej odejściu „*Janina contributed significantly to a better world. We need people like her*”.

Żegnam Przyjaciółkę obecną w całym moim dorosłym życiu. To bardzo boli. Czas, który mi pozostał, muszę przeżyć, zmagając się z Jej nieobecnością tutaj i ucząc się Jej obecności w innym wymiarze.

Profesor Irena E. Kotowska
Instytut Statystyki i Demografii
Kolegium Analiz Ekonomicznych SGH
Komitet Nauk Demograficznych PAN